

نقش فرهنگ جهاد و شهادت در ارتقای تهذیبی و تربیتی طلاب و اساتید

فاطمه زارع رشکویی^۱

چکیده

ترویج فرهنگ جهاد و شهادت به عنوان عالیترین سرمایه ای است که در ارتقای تهذیبی طلاب اثر گذار است این فرهنگ در مراحل موجب ارزش یرای طلبه می شود و به زندگی او معنا می دهد، که طلبه روی نفس و تهذیب خود کار کند تا به درجه شهادت برسد. در مقاله حاضر، نویسنده در صدد است به این پرسش اساسی پاسخ دهد که فرهنگ جهاد و شهادت چه تاثیری در ارتقای تهذیبی طلبه دارد؟ برای تاثیر گذاری این فرهنگ، شاخصه هایی قابل تصور است، که با وجود این شاخصه ها پژوهش حاضر در صدد است که با استفاده از روش توصیفی، تحلیلی، کتابخانه ای، برای فرهنگ جهاد و شهادت سه بعد را با استناد به آیات و روایات مورد بررسی قرار دهد. یافته های این پژوهش نشان می دهد برای شکل گیری فرهنگ جهاد و شهادت در ارتقای تهذیبی طلبه، باید مولفه هایی چون، باور طلبه، پیراستگی از رذائل اخلاقی و آراستگی به فضائل اخلاقی و شاخصه های ان ها تقویت یا کاملاً از بین بروند.

کلید واژگان: فرهنگ، جهاد، شهادت، تهذیب، طلبه

۱. طلبه سطح ۲، مدرسه علمیه حضرت زینب سلام الله علیها.

مقدمه

ضرورت تهذیب نفس و پیراستن آن از رذائل نفسانی و آراستن آن به صفات و کمالات انسانی امری غیرقابل انکار در فرهنگ اسلام است. تا آنجایی که نبی مکرم اسلام حضرت محمد صلی الله علیه و آله سلم مبارزه با نفس را جهاد اکبر نامیدند و هدف از بعثت خویش را به کمال رساندن و تقسیم مکارم اخلاقی انسان ها دانسته اند و یکی از چیزهایی که باعث ارتقای تهذیب نفس می شود جهاد در راه خدا با شهادت است. که این تقویت در ابعاد سه گانه : تعمیق باورها و پیراستگی از رذائل اخلاقی و گناهان، آراستگی به فضائل اخلاق و انجام واجبات در رشد و تعالی اخلاقی است

در بعد تعمیق باورها مواردی همچون، ترجیح دادن دیگران بر خود، ترجیح دادن آخرت بر دنیا، تقویت توکل و نصرت الهی، کسب آگاهی و شناخت از طریق مطالعه دینی، یافتن پاسخ شبهات موجود در امور دینی، در بعد پیراستگی از رذائل اخلاقی به گناهان: ریا، نفاق، حب نفس، دنیا طلبی، دوری از تکبر، و در بعد آراستگی به فضائل اموری همچون ترک گناه صداقت بر عهد الهی اخلاص، ایمان به وعده الهی، انتظار برای شهادت، الگو بودن برای تمام مومنان، امر به معروف کردن، در این مقاله با روش گردآوری کتابخانه ای و روش توصیفی تحلیلی به این موضوع می پردازد که از طریق مطالعه کتاب ها و مراجعه به سایت ها و نرم افزار های اعتقادی به نقش فرهنگ جهاد و شهادت در ارتقای تحصیلی و تربیتی طلاب پرداخته شده است

این موضوع در دو منبع از کتاب به آن پرداخته شده است، کتاب «درسهای امام (اخلاق تهذیب و روحانیت)» نوشته رسول سعادت مند، چاپ سوم، انتشارات تسنیم، که در این کتاب ضرورت و اهمیت تهذیب اخلاق رو حانیت وافات روحانیت با فهرست ضرورت تهذیب اخلاق روحانیت، اخلاق در برخورد با دیگران، اصلاح و تصفیه حوزه ها، اهمیت و تهذیب نفس و درس اخلاق بررسی شده است، به طوری که در مقاله حاضر به تعمیق باورها، پیراستگی از رذائل اخلاقی، آراستگی به فضائل اخلاقی و انجام واجبات پرداخته می شود، در کتاب دیگری به نام «مرگ تاجرانه در کلام رهبر معظم انقلاب اسلامی» نوشته محمد رضا طاهری، انتشارات انقلاب اسلامی، چاپ اول بهار ۱۳۹۷، با فهرست چستی شهادت، ویژگی های شهیدان، آثار شهادت، وظایف ما نسبت به شهیدان، و خانواده های شهدا بررسی شده است. غیر از کتابهای نامبرده، چند مقاله نیز مطالعه شده است، از جمله، مقاله «تاثیر نقش فرهنگ ایثار و شهادت بر ارتقای معنوی بسیجیان» نویسنده جلیل صفری، در این مقاله به معنویت و تاثیر آن در فرهنگ ایثار و شهادت و رابطه معنوی

و دفاع و جهاد در قرآن و آثار فرهنگی شهادت طلبی و راه های دستیابی به فرهنگ شهادت طلبی و موانع بازشناسی فرهنگ ایثار و شهادت پرداخته شده است، به طوری که در مقاله حاضر تعمیق باورها با شاخصه های گوناگون و پیراستگی از رذائل اخلاقی و اراستگی به فضائل اخلاقی و انجام واجبات با شاخصه هایی که به طلبه کمک می کند تا در راه تهذیب نفس و نزدیک شدن به مسیر شهادت قدم بردارد، پرداخته است. و در مقاله ی دیگر با عنوان «بررسی نقش تربیتی فرهنگ شهادت طلبی» نویسنده ایوب محمودی، که در این مقاله فقط به شهادت طلبی، شهادت در نهج البلاغه، راهکارهای تربیتی ترویج فرهنگ ایثار و شهادت، راهکارهای جلب توجه فراگیران، به مفهوم شهادت و آثار تربیتی آن و نتایج عدم ترویج فرهنگ شهادت و ایثار پرداخته است. هدف از این تحقیق این است که بررسی می کند فرهنگ شهادت و جهاد چطور می تواند روی طلبه تاثیر بگذارد و در ارتقای تهذیب نفس وی موثر باشد. این مقاله در پی پاسخگویی به سوالات زیر است:

سوالات اصلی: فرهنگ جهاد و شهادت چه نقشی در ارتقای تهذیبی و تربیتی طلاب و اساتید دارد؟

سوالات فرعی: تعمق باورها در طلبه چگونه صورت می گیرد؟
یک طلبه چگونه می تواند رذایل اخلاقی را از خود دور کند؟
چگونه می تواند یک طلبه فضایل اخلاقی را کسب کند؟

مفهوم جهاد

صعوبت و مشقت. تلاش توأم با رنج.^۱ زمین سخت که در آن گیاه نروید، جنگ در راه دین و خدا. ^۲پرداختن و صرف نیرو برای دفع دشمن و راندن اوست. ^۳ قصد که بسوی دشمن کنند بحرب ^۴؛ کارزار کردن ^۵؛ مبارزه. کوشش کردن ^۶

مهمترین معنایی که در اینجا مد نظر هست، جنگ در راه دین و خدا، است که در فرهنگ ابجدی به آن اشاره شده است.

۱. قرشی بنایی، قاموس قرآن، ج ۲، ص ۷۷

۲. بستانی، فرهنگ ابجدی، ص ۳۰۶

۳. راغب، مفردات الفاظ قرآن، ج ۱، ص ۴۲۴

۴. دهخدا، لغت نامه دهخدا، ذیل واژه جهاد.

۵. معین، فرهنگ فارسی معین، ذیل واژه جهاد.

۶. عمید، فرهنگ فارسی عمید، ذیل واژه جهاد.

مهمترین مفهوم اصطلاحی این واژه در متون دینی همانند کاربرد عام آن گونه ای خاص از تلاش است یعنی مبارزه کردند در راه خدا با جان مال و دارایی های دیگر خود در نبرد با کافران و باقی آن با هدف گسترش و اعتلای اسلام و برپا داشتن شعار یا دفاع از آن.^۱

مفهوم شهادت

الشَّهَادَةُ: سخن گفتن، که از روی علم و آگاهی که از مشاهده و بصیرت یا دیدن با حواس و چشم حاصل شده است صادر شود.^۲ شَهِيد: بهمعنی شاهد است.^۳ به شهادت رسیدن؛ مقتول و کشته شدن در راه حق^۴

۱ - گواهی دادن. ۲ - کشته شدن در راه خدا. ۳ - کلمه اشهدان لا اله الا الله.^۵

معنای لغوی که اینجا مد نظر هست، کشته شدن در راه خدا است که در فرهنگ فارسی معین به آن اشاره شده است.

شهادت بدین معنا است که یک انسان برترین و محبوب ترین سرمایه دنیای خویش را نثار آرمانی سازد که معتقد است زنده ماندن و بارور شدن آن به سود بشریت است و این یکی از زیباترین ارزش های انسانی است.^۶

مفهوم تهذیب

کلمه تهذیب در زبان عربی از هذب، یهذب، هذبا گرفته شده ولغت شناسان برای آن چند معنا را در نظر گرفته اند، از جمله: اصلاح کردن، خالص کردن و شتاب کردن است و مُهذَّب کسی است که پیراسته از عیوب اخلاقی و آراسته به اوصاف نیکو باشد.^۷

منظور ما از این لغت در این مقاله همین معنا هست. اما در زبان فارسی به معنای، پاکیزه کردن^۸، پاک داشتن.^۹

۱. نجفی، جواهر الکلام فی شرح شرائع الاسلام، ج ۲۱، ص ۳؛ ابن عابدین، رد المحتار علی الدر المختار، ج ۳، ص ۲۱۷؛ هیکل، الجهاد و القتال فی السیاسه الشرعیه، ج ۱، ص ۴۴.

۲. راغب، مفردات الفاظ قرآن؛ ج ۲؛ ص ۳۵۲

۳. قرشی بنایی، قاموس قرآن؛ ج ۴؛ ص ۷۶

۴. دهخدا، لغت نامه دهخدا، ذیل واژه شهادت.

۵. معین، فرهنگ فارسی معین، ذیل واژه شهادت.

۶. طاهری، مرگ تاجران، ص ۳

۷. فراهیدی، کتاب العین، ذیل «هَذَّب».

۸. دهخدا، لغت نامه دهخدا، ذیل واژه.

۹. معین، فرهنگ فارسی معین، ذیل واژه.

تهذیب عبارت است از پاک کردن نفس از آلودگی‌های اخلاقی برای گام برداشتن در جهت فضائل اخلاقی که در نهایت موجب کمال و سعادت واقعی انسان در دنیا و آخرت می‌شود، و فرآیندی درونی است که از طریق آن فرد تلاش می‌کند، نفس خود را از آلودگی‌ها پاک کردن و با تدریج عنان نفس خود را بدست بگیرد^۱

با توجه به موضوع، نقش فرهنگ جهاد و شهادت در ارتقای تهذیبی طلاب این عنوانها، بررسی می‌شود که فرهنگ جهاد و شهادت چقدر در ارتقای تهذیب طلبه تاثیر گذار است، لازم است که اول نقش طلاب را در سه بعد، تعمیق باورها، پیراستگی از رذائل اخلاقی، اراستگی به فضائل اخلاقی بررسی کنیم

الف: تعمیق باورها

یکی از مراحل تهذیب طلبه در بعد اول، تعمیق باورها هست، که ابتدا به آن می‌پردازیم. طلبه باید باورهای خودش را عمق ببخشد که با اندک باد و اندک بیدی نلرزد، اینکه بخواهد باور خود را عمق ببخشد، یکی از چیزهایی که می‌شود روی آن تاثیر گذاشت، همان فرهنگ جهاد و شهادت است که باید اعتقاد داشته باشد به آخرت تا عمق بدهد این باور خود را. باور به مجموعه اعتقادات و افکاری گفته می‌شود که از نظر ما کاملاً درست و مسلم هستند؛ در واقع این باورها زندگی ما را هدایت می‌کنند و موجب توسعه فردی ما نیز می‌شوند.^۲ و این باور و اعتقاد باعث می‌شود که فرد روی اعتقادات خود و خود سازی کار کند و به درجه‌های عالی و مراتب کمال که جهاد و شهادت هست برسد، از جمله مواردی که در عمق باور طلبه اثر گذار هست، ایثار و دل‌بریدن از عواطف و خواسته‌های شخصی، ترجیح دادن آخرت بر دنیا، عدم تعلق به دنیا، توکل و نصرت الهی، کسب آگاهی و شناخت از طریق مطالعه دینی.

از برخی آیات قرآنی می‌توان استفاده کرد که تهذیب نفس تأمین کننده‌ی سعادت و زمینه ساز رسیدن انسان به هدف نهایی خلقت خویش و مایه‌ی رستگاری است؛ همچنانکه خداوند در قرآن کریم می‌فرماید: «هرکس به تزکیه‌ی نفس روی آورد رستگار شد.»^۳

خودسازی و نبرد با وسوسه‌های نفس، تمام ابعاد شخصیت انسان را تحت تاثیر خود قرار میدهد و با ایجاد تعادل در قوای باطنی انسان، باعث رشد اخلاقی و دستیابی به شخصیتی والا و

۱. جمع نویسندگان؛ دائرة المعارف تشیع، ج ۴، ص ۲۳۶.

۲. ایمان، ص ۱۸۰

۳. شمس، ۹.

یا به صورت موجودی غرق در خودخواهی درمی آید که هیچ وقت از لاک منافع فردی خارج نمی شود و یا، به صورت موجودی سرگردان که تکلیف خویش را در زندگی در مسائل اخلاقی و اجتماعی نمی داند از منظر آیت الله مطهری، ایمان به خدا با سه چیز تحقق پیدا می کند: اعتقاد قلبی، اقرار به زبان، و عمل با اعضا و جوارح.^۱ و طلبه ای که می خواهد به درجه والای شهادت برسد باید این فضیله را در خود نهادینه کند.

۳- بی نیازی از غیر خدا

یکی از شاخص هایی که زمینه های شکل گیری فرهنگ ناب ایثار و شهادت را در جامعه به وجود می آورد، شاخص بی نیازی از غیر خداست. شهید مطهری در رابطه با شاخص بی نیازی از غیر خدا می فرماید: «بدون شک، ما در زندگی خودمان احتیاج داریم به خوراک و هرچه بهتر، احتیاج داریم به پوشاک و هرچه عالی تر بهتر، احتیاج داریم به مسکن و هرچه مجلل تر بهتر. همین طور احتیاج داریم به زن و فرزند، احتیاج داریم به تجملات زیاد زندگی و به پول و مادیات علاقه مند هستیم. اما در یک جا ما سر یک دوراهی قرار می گیریم، احساس می کنیم که اینجا یا باید شرافت و عزت و سیادت و آقایی خودمان را حفظ کنیم، ولی با فقر بسازیم، نان بخوریم ولی نان خشک و خالی، لباس بپوشیم لباس ژنده، خانه داشته باشیم خانه تنگ و کوچک و محقر، پول نداشته و در مضیقه باشیم و یا از عزت و آقایی و سیادت خودمان صرف نظر کنیم، تن به یک ذلت بدهیم، تن به خدمت بدهیم، آن وقت تمام نعمت های مادی برای ما فراهم می شود. می بینیم بسیاری از افراد مردم اساساً حاضر نیستند تن به ذلت بدهند اگرچه به قیمت اینکه مادیات زندگی شان خیلی زیاد شود. البته بعضی ها حاضر می شوند، تن به این ذلت می دهند، ولی درعین حال همین آدم در عمق وجدانش، احساس یک سرشکستگی می کند. منظور از این فضیله این است که من نباید احساس نیاز به کسی غیر از خدا کنم و هر چه را که می خواهم از خود خداوند تبارک و تعالی بخواهم و اگر توانستم بر نفس خودم کار کنم و این را قبول کنم که خالق فقط خداوند هست، و او هست که همه ی موجودات را آفریده است و من فقط باید به طرف خداوند دست نیاز دراز کنم، توانسته ام به درجه ی عالی برسم، وقتی طلبه با این دیدگاه که خالق و روزی دهنده فقط خداوند متعال است و بقیه همه مخلوق و نیازمند او هستند می تواند خود را به درجه عالی سعادت که همان شهادت در راه خدا هست برساند.

۱. قربانی؛ رحیمیان، «بررسی مولفه های فرهنگ ایثار و شهادت در اندیشه شهید مطهری»

۲. همان.

۴- الگو بودن برای مومنان

یکی دیگر از شاخص‌هایی که زمینه‌های شکل‌گیری فرهنگ ناب‌ایثار و شهادت را در جامعه به وجود می‌آورد، شاخص الگو بودن برای مومنان است، طلبگی، آغاز قدم نهادن در راه بلندی است که سلوک پسندیده معنوی را به دیگران بیاموزد. طلبه هم باید خودش هدفمند عمل کند و دفاع روشنی از شیوه و سیره‌ی خود داشته باشد و هم از آنجا که آموزگار رفتار است باید در میان قواعد رفتار به دیگران، موفق و کارآزموده باشد. بنابراین در دنیای پیچیده و پر ارتباط امروز که طلبه، نه در کنج حجرات، بلکه در صحن علنی جامعه حضور و بروز دارد و رفتارش، زیر نگاه کنجکاوانه و تیزبین مردم قرار گرفته و انتظارات بی‌شماری از او رقم خورده است، باید به خوبی منطق عمل خود را بداند و در رفتارهای ظاهری و باطنی خود، به فرمول‌های متین و قواعد ماندگار و مستحکم استناد کند. بنابراین طلبه که به عنوان الگو و هادی برای جامعه می‌باشد می‌تواند فضائل اخلاقی و رذائل اخلاقی را بشناسد و با ارائه نسخه عملی در آراسته شدن به ملکات و دوری از رذائل، الگویی تمام‌عیار باشد.^۱ و خود را به بالاترین درجه شهادت برساند، تا تمام کسانی که از زندگی او خبر دارند یا بعداً خبردار میشوند او را به عنوان الگوی نمونه برای خود برگزینند، و با این کار خود را سعادتمند گردانند.

۱. حاجی قاسمی دهقی، اخلاق طلبگی، اختصاصی سایت مرسلات

نتیجه گیری

جهاد و شهادت در راه خدا یکی از والاترین اهداف مسلمانان است که تاثیر بسزایی در رسیدن به سعادت دارد. رشد فرهنگ جهاد و شهادت سبب ارتقای تهذیبی و تربیتی انسان ها به ویژه طلاب و اساتید می شود.

در این مقاله نقش فرهنگ جهاد و شهادت را در سه بعد تعمیق باورها، پیراستگی از رذایل اخلاقی و گناهان و آراستگی به فضایل اخلاقی و انجام واجبات مورد بررسی قرار گرفت. در بعد تعمیق باورها ؛ ایثار و دل بریدن از عواطف و خواسته های شخصی، ترجیح آخرت بر دنیا، عدم تعلق به دنیا ، توکل و نصرت الهی و کسب آگاهی و شناخت از طریق مطالعه دینی مورد بررسی قرار گرفت. که در نتیجه هر کدام از این موارد می تواند در روح و روان شخص طلبه تاثیر گذار باشد و او را به بالاترین مقام ها برساند.

در بعد پیراستگی از رذایل اخلاقی و گناهان باید از ریا، نفاق ، حب نفس، تعلقات دنیایی، تکبر، حسد و غیبت دوری کرد و با دوری از این رذایل است که طلبه و یا شخص دیگر می تواند سعادت آخرت را برای خود مهیا کند و وجود خود را برای ارتقای تهذیب و تربیت آماده کرد. طلاب و اساتید باید با اخلاص ، ایمان به خدا، بی نیازی از غیر خدا و الگو بودن برای مومنان خود را به فضایل اخلاقی و انجام واجبات بیارایند و تمام آنچه بیان شد با رشد فرهنگ جهاد و شهادت محقق می شود.

غیر از مواردی که بیان شد، موارد دیگری هم هستند که اگر طلبه بخواهد به درجه عالی شهادت برسد باید آنها را در نظر داشته باشد

فهرست منابع

* قرآن کریم

* نهج البلاغه

کتاب های فارسی

۱. ابن بابویه، محمد بن علی، **الخصال** (ترجمه: یعقوب جعفری) ، چاپ اول، قم: نسیم کوثر، ۱۳۸۲ش.
۲. امینی، ابراهیم، **خودسازی تزکیه و تهذیب نفس** ، چاپ دوم، انتشارات شفق ، ۱۳۶۹.
۳. بستانی، فؤاد افرام، **فرهنگ ابجدی** ، چاپ دوم، تهران: انتشارات اسلامی، ۱۳۷۵ش.
۴. جمع نویسندگان، **دائرة المعارف تشیع**، تهران: انتشارات شهید سعید محبی، ۱۳۷۳.
۵. جمعی از محققان دفتر فرهنگی فخرالائمه(ع)، **رهیافتی به منظومه فکری حضرت امام خمینی و رهبر معظم انقلاب در حوزه فرهنگ تربیت**، چاپ سوم ، بی نا، ۱۴۰۰.
۶. حاجی قاسمی دهقی، اکرم، **اخلاق طلبگی**، اختصاصی سایت مرسلات
۷. دهخدا، علی اکبر ، **فرهنگ دهخدا**، تهران: روزنه ، ۱۳۷۳.
۸. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، **ترجمه و تحقیق مفردات الفاظ قرآن**، چاپ دوم، تهران: مرتضوی ، ۱۳۷۴ش.
۹. سعادت‌مند، رسول، **درسهایی از امام اخلاق و تهذیب روحانیت** ، انتشارات تسنیم، ناشر کتب دیدگاه امام خمینی ، ۱۳۸۹.
۱۰. طاهری، محمد رضا، **مرگ تاجران در کلام رهبر معظم انقلاب اسلامی**، چاپ اول، انتشارات انقلاب اسلامی، ۱۳۹۷.
۱۱. طباطبایی ، سید محمدرضا، **نردبان سعادت برگرفته از معراج السعاده** ، قم: موسسه بوستان کتاب، ۱۳۹۲.
۱۲. عمید، حسن ، **فرهنگ عمید** ، چاپ سی و هشتم ، انتشارات امیر کبیر ، ۱۳۹۰.
۱۳. غیائی کرمانی ، سید محمدرضا، **سیر و سلوک و تهذیب نفس** ، چاپ سوم، انتشارات موسسه فرهنگی انتشاراتی حضور ، ۱۳۸۲.
۱۴. قرشی بنایی، علی اکبر، **قاموس قرآن** ، چاپ ششم، تهران: دار الکتب الاسلامیه، ۱۴۱۲ق.
۱۵. محمدی ری شهری، محمد، **دنیا و آخرت**، انتشارات چاپ و نشر دارالحديث ، ۱۳۹۴.
۱۶. مصباح، محمد تقی، **سجاده‌های سلوک**، ج ۲ ، قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی(ره) ، ۱۳۹۳.
۱۷. معین ، محمد ، **فرهنگ فارسی معین**، ج ۱، تهران: انتشارات ثامن ، چاپ دوم ، ۱۳۸۶.

۱۸. نیلی پور، مهدی، بهشت اخلاق، چاپ هشتم، انتشارات مرغ سلیمان، ۱۳۹۱.

کتاب های عربی

۱۹. ابن عابدین، ردّ المحتار علی الدر المختار، بیروت: چاپ افست، ۱۴۰۷ق.

۲۰. تمیمی آمدی، عبد الواحد بن محمد، غرر الحکم و درر الکلم، چاپ دوم، قم: دار الکتاب الاسلامی، ۱۴۱۰ق.

۲۱. فراهیدی، خلیل بن أحمد، کتاب العین، قم: هجرت، چاپ دوم، ۱۴۰۹ق

۲۲. مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی، بحار الأنوار (ط - بیروت) (محقق و مصحح: جمعی از محققان)، بیروت: دار إحياء التراث العربی، چاپ دوم، ۱۴۰۳ق

۲۳. مؤسسه آل البيت عليهم السلام لإحياء التراث، الفقه المنسوب للإمام الرضا عليه السلام، قم: مؤسسه آل البيت (ع) لإحياء التراث، ۱۴۰۶ق.

۲۴. نجفی، محمد حسن بن باقر، جواهر الکلام فی شرح شرائع الاسلام، بیروت، ۱۹۸۱.

۲۵. هیکل، محمد خیر، الجهاد و القتال فی السیاسه الشرعیه، بیروت، ۱۴۱۷ق.

مقالات

۲۶. رئیسین، غلامرضا؛ پاکزاد، عبدالعلی «مهارت غلبه بر نفس اماره در قرآن»، سراج منیر، مقاله ۵، دوره ۴، شماره ۱۲، مهر ۱۳۹۲، صفحه ۱۱۹-۱۴۸

۲۷. قربانی، سعید؛ رحیمیان، محمد، «بررسی مولفه های فرهنگ ایثار و شهادت در اندیشه شهید مطهری»، فصلنامه پژوهش های اجتماعی اسلامی، دوره: ۲۳، شماره ۱۱۲، ۱۳۹۳.